

Museets serie af foldere med
OPSKRIFTER FRA DET GAMLE HUSMANDSSTED
omfatter nu:

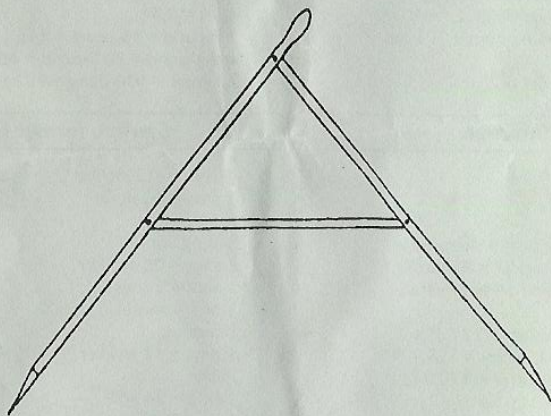
ÆBLER
KARTOFLER
SVINEKØD & INDMAD
PÅSKERETTER
GRØD- & MELSPISER
BRØD
FRUGTGRØD
STUVET GRØNT

KÅL
JUL PÅ DET GAMLE HUSMANDSSTED
-opskrifter og traditioner

samt

KVARK
fra Søstrup Andelsmejeri

-flere er under forberedelse

Litteratur:

Nielsen, Svend: Vegt og Maal (Dansk landbrugsmuseum, Gl. Estrup 1983)
Salomonsens store illustrerede Konversationsleksikon (Kbh. 1902)

NYVANG TRYK
59 43 40 30

MÅL & VÆGT

Vi Christian den Femte / af Guds Naade / Konge til Danmarck oc Norge / de Wenders oc Gothers / Hertug udi Slessvig / Holsten / Stormarn oc Ditmarsken / Grebe udi Oldenborg oc Delmenhorst / Giøre alle bitterligt / at som Vi allernaadigst er kommen i erfaring / hvorledes ofver alt i begge Vores Riger oc des underliggende Lande iblandt den kjøbende oc selgende / skal findis stoer urictighed udi Vegt oc Maal / som icke alleene tilføyer den Fattige en stor skade / Mens end oc foraarsager i Handelen en temmelig Confusion.

Da paa det hver oc een dis bedre kand vide hvad hand for sine Vare oc Penge bekommer / oc den befundne ulighed udi Vegt oc Maal gandske maa borde afskaffet / Hafver Vi allernaadigst for got befunden at forordne een Vegt oc it Maal / som ober alt / i begge Vore Riger oc des underliggende Lande / skal antagis oc brugis / oc derom denne Voris allernaadigste Forordning til allis efter=retning at lade udgaa.

Vi Christian den Femte, af Guds Naade, Konge til Danmark oc Norge, de Wenders oc Gothers, Hertug udi Slessvig, Holsten, Stormarn oc Ditmarsken, Greve udi Oldenborg oc Delmenhorst, Giøre alle vitterligt, at som Vi allernaadigst er kommen i erfaring, hvorledes ofver alt i begge Vores Riger oc des underliggende Lande iblandt den kjøbende oc selgende, skal findis stoer urictighed udi Vegt oc Maal, som icke alleene tilføyer den Fattige en stor skade, Mens end oc foraarsager i Handelen en temmelig Confusion.

Da paa det hver oc een dis bedre kand vide hvad hand for sine Vare oc Penge bekommer, oc den befundne ulighed udi Vegt oc Maal gandske maa vorde afskaffet, Hafver Vi allernaadigst for got befunden at forordne een Vegt oc it Maal, som over alt, i begge Vore Riger oc des underliggende Lande, skal antagis oc brugis, oc derom denne Voris allernaadigste Forordning til allis efter=retning at lade udgaa.

Pris: 2 kr.

Andelslandsbyen Nyvang

Oldvejen 25 - 4300 Holbæk - Tlf. 59 43 40 30

Mål og vægt i gamle dage ...

Lige så længe mennesket har levet i organiserede samfund, har der været brug for at kunne angive bestemte afstande, længdemål, rummål, vægtmængder, og for handel og håndværk har det været helt afgørende at have styr på mål og vægt. Men vanskeligheden bestod i at finde frem til et ensartet system, som alle kunne bruge.

Når det gjaldt afstande, kunne man i begyndelsen klare sig nogenlunde med enheder som stenkast, pileskud og dagsrejser. Når det gjaldt mindre længdemål, gik man ud fra det menneskelige legeme og brugte mål som fx. skridt, fod og armlængder. Mange af disse betegnelser har været brugt indtil for nylig, og en del af dem indgår stadig i almindelig sprogbrug.

At bruge kroppens mål er en nem, men også unøjagtig metode, for mennesker er meget forskellige. Resultatet blev da også, at der med tiden udviklede sig forskellige målesystemer i de forskellige egne af landet. Det gjorde det meget vanskeligt at drive handel og skabte også andre problemer.

Adskillige af vore konger forsøgte uden held at gennemføre et ensartet system for mål og vægt, men først for Chr. 5. lykkedes det at skaffe nogenlunde orden i systemet. Han lod den berømte fysiker og astronom Ole Rømer udarbejde et nyt system for mål og vægt, der ved en forordning af 1. maj 1683 kom til at gælde for hele landet. Med mindre ændringer var denne forordning gældende helt frem til 1907, hvor den blev afløst af det nuværende metersystem.

Efter 1683 måtte der ved al organiseret handel kun bruges måleredskaber, der var kontrolleret og justeret, og som var forsynet med et indstemplet eller indbrændt årstal og et kronet C5, der garanterede målets rigtighed.

Denne bestemmelse gælder stadig, og når fx. et lod er mærket med kronet C5, betyder det altså ikke, at det stammer fra Chr. 5.'s tid, men blot at det er lavet efter reglerne i Chr. 5.'s forordning om mål og vægt.

Længdemål.

1 mil = 7,532 km = 4 fjerdingvej
1 fjerdingvej = 1,883 km = 1.000 favne
1 favn = 1,883 m = 3 alen
1 alen (0) = 0,628 m = 2 fod
1 fod (') = 0,314 m = 12 tommer
1 kvarter = 15,7 cm = 6 tommer

1 tomme (") = 2,62 cm = 12 linjer
1 linje el. strå = 2,18 mm = 12 skrupler
1 skrupel = 0,182 mm

1 kabellængde = 1/10 sømil = 185,2 m
1 sømil = 1,852 km eller næsten
1 fjerdingvej

Altså: 1 mil = 4 fjerdingvej = 4.000 favne = 12.000 alen = 24.000 fod = 288.000 tommer = 3.456.000 linjer = 41.472.000 skrupler = 7,532 km.

Flademål.

1 hektar (ha) = 100 ar = 10.000 m²
1 ar = 100 m²
1 kvadratmil = 56.738 km²
1 tønne land = 8 skæpper = 0,552 ha
1 skæppe land = 4 fjerdingkar = 690 m²
1 fjerdingkar land = 3 album = 173 m²
1 album = 58 m²
1 kvadratalen = 0,394 m²

Rummål.

1 pot = 4 pægle = 0,9 l
2 potter = 1 kande
1 pægl = 2,5 dl
1 tønne = 4 fjerdinge = 8 skæpper
1 skæppe = 4 fjerdingkar = 8 ottinger
Tøndemålet varierede alt efter varen -
fx:
1 tønne øl = 136 potter = 131,39 l
Korn = 144 potter = 139,12 l
Kul = 192 potter = 170,04 l
Kartofler = 100 kg
Smør = 112 kg
Mel = 96 kg
1 favn brænde = 2,226 m³
1 skovrummeter (brænde) = ca. 0,8 m³

Vægt.

1 pund = 32 lod = 100 kvint = 500 g
1 lod = 15,6 g
1 unse = 2 lod
1 kvint = 5 g
1 ort = 0,5 g
1 lispund = 16 pund = 8 kg
1 skippund = 20 lispund = 160 kg
1 center = 100 pund = 50 kg

Særlige former for mål.

1 dusin = 12 stykker
1 gros = 12 dusin

Sild og æg:
1 snes = 20 stykker
1 stok = 3 snese
1 ol = 4 snese

Brædder:
1 tylvt = 12 stykker

Papir:
1 bog = 24 ark
1 ris = 500 ark
1 balle = 10 ris

